

HAJAGOS JÓZSEF

Gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium

Aetas 39. évf. 2024. 4. szám, 43–64.

ISSN 0237-7934

DOI 10.14232/aetas.2024.4.43-64

www.aetas.hu

Az I. és III. hadtest tevékenysége 1849 júniusában a Vág-menti hadműveletekben

ABSTRACT. *The Activities of the 1st and 3rd Army Corps in the Operations Along the Vág River.* The offensive launched by the main Hungarian army in the Zsigárd-Pered area along the Vág river failed in June 1849. During this offensive the performance of the participating army corps and their commanders varied greatly. The participants were the 1st (Major General József Nagysándor), 2nd (Colonel Lajos Asbóth), and 3rd corps (Major General Károly Knezić), as well as a division of the 8th corps (Colonel Mór Kosztolányi) and a detachment lead by Lieutenant Colonel János Horváth. Excluding the latter two, the 2nd corps and Colonel Asbóth fared reasonably well, while the 1st and 3rd corps and their commanders performed quite badly during the offensive. The aim of this study is not the thorough examination of the military operation, but to identify the factors and reasons contributing to why these two corps and their commanders performed below expectations.

Keywords: *Vág line, June 1849, Károly Knezić, József Nagysándor, army corps*

A Vág-menti hadművelet tervének a megszületése

Az egyre inkább fenyegető veszéllyé váló orosz intervencióról érkező híradások közepette öltött formát a Vág-menti magyar hadműveletek terve. A Görgei Artúrt Debrecenben hadügyminiszterként helyettesítő Klapka György vezérőrnagy 1849 májusában egy védelmi jellegű központi hadműveleti tervet dolgozott ki, amelyet a minisztertanács május 20-án fogadott el. A főhadszínteret illetően a hadműveletek bázisául Komáromot jelölte ki, nem egyszerű erősségként, hanem elsáncolt táborként. A várórséget képező VIII. hadtesten kívül a III. és a VII. hadtest képezi a komáromi haderőt, aminek a nyugati határ felé kell tevékenykednie. A terv elfogadásakor még tartott Buda ostroma, aminek további elhúzódása esetén az önállóvá váló Kmety György ezredes vezette hadosztály maradt volna vissza körülfáró erőként. A Kmety-hadosztály – ami konkrétan nincs megnevezve a tervezetben – szintén a komáromi erők parancsnokának, Klapka Györgynek az alárendeltségébe tartozna.

Az I. és II. hadtest a Dunától északra a Nyitra vagy a Vág mentén foglal állást Aulich Lajos vezérőrnagy parancsnoksága alatt, s tartja az összeköttetést Dembiński altábornagy galíciai határszélt biztosító haderejével. Ez az északi haderő összeköttetésben áll az erdélyi hadsereg balszárnyával. Az erdélyi haderő őrzi a Kárpátok szorosait, beveszi Gyulafehérvárt és Dévát, felszámolja a román felkelést. Eközben Bem 12 000 emberrel beveszi a szerbek utolsó támaszpontját, a titeli fennsíkot, felszabadítja Péterváradot, majd a Duna bal partján felfelé halad, figyelemmel kíséri Jellačić délre tartó hadtestét. Ezután vagy a Komáromnál álló fő-sereghez siet; ez esetben ő lesz a fővezére; vagy a délnyugati határszél (Fiume) felé fog tevékenykedni. Perczel Mór a rendelkezésére álló csapatokkal biztosítja a Bácskát és a Bánságot,

beveszi Aradot és Temesvárt. A terv számolt egy tartalék hadtest felállításával is. Göргеivel nem számolt hadszíntéri parancsnokként, vagyis azt feltételezte, hogy hadügyminiszterként fog a továbbiakban tevékenykedni.¹

A haditerv végleges változatát május 21-én készítette el Klapka, amelyet megküldtek a sereg- és hadtestparancsnokoknak. Ez némileg eltért a május 20-i minisztertanácson elfogadottól. A komáromi haderőt az I., a VII. és a VIII., míg az Aulich alárendeltségébe kerülő csoportosítást a II. és a III. hadtest alkotta. Ez utóbbit növelték volna a beérkező erősítésekkel főhadssereggé.² Görgeinek írt május 21-i levelében Klapka az I., VII. és VIII. hadtesteken kívül a II. hadtest egy részére is kiterjesztette volna parancsnoki jogkörét.³ Miután a haditerv Bem és Perczel számára közel két hónapra való feladatot írt elő, az előbbi esetleges Komáromhoz történő megérkezéséig, Aulich Lajos gyógykezelésre való távozásával, Klapka mint rangidős tábornok szinte az egész főhadssereggel rendelkezhetett volna.

Klapka központi haditervével több érintett tábornok nem értett egyet. Dembińsky, Bem és Perczel mellett Görgei Artúr sem. Görgeinek kezdetben nem volt határozott álláspontja a Buda bevételét követő időszakra. Elfogadta, hogy Komárom legyen a további hadműveletek bázisa, s egy Duna jobb partján indítandó támadást fontolgatott, ami Kossuth Lajos kormányzó elképzeléseivel is megegyezett. Kossuth május 25-én vetette fel egy Bécs elleni támadás ötletét. Görgei a támadással azonban meg akarta várni a Kossuth által ígért 10-12 000 fős támogatás megérkezését.⁴

Határozottabb elképzelései a követendő hadműveletekről Görgeinek május végén és június első napjaiban kezdtek kialakulni. Ebben jelentős szerepe volt Bayer József ezredesnek, aki a május 25-én felállított Központi Hadművelési Iroda vezetőjévé lett kinevezve. Görgei május 29-én Budán megbeszélést tartott Bayerrel, aki Ludvig János kormánybiztos jelentése szerint lehetetlennek tartotta a rendelkezésre álló erőkkkel az ország határának átlépését. „A hadseregnek legalább 80 000 főre kell rúgnia. – Fő feladatunk úgy működni, hogy hadseregünk mindaddig megóvassék, amíg az újoncok kiállítva és felfegyverezve nincsenek. – A Vág-vidéken Pozsonytól 50 000 ember áll ellenünkben, és ha ezeket meg is verjük, tartalék nélkül akkor sem nyomulhatunk át a határon.”⁵

Május 29-én Görgei terjedelmes levelet írt Budáról a Debrecenben tartózkodó Kossuthnak. A főszerep hadműveleteivel kapcsolatban tájékoztatta, hogy a hadtestek megkezdtek felvonulásukat a Dunától északra kijelölt állomáshelyeikre. Elsőként május 27-én a III., majd 28-án a II., az I. pedig 29-én indult el a budai táborból.⁶ Az I. hadtesttel kapcsolatban a következőket írta: „...feladata leend Esztergom táján mintegy tartalékul megállapodni, míg vagy Komárom vagy Nyitra felé megindítása a körülmények által szükségeltetik.” A III.

¹ A május 20-i minisztertanács határozatát közli Mészáros: *Kossuth levelezése*, 99–103.; *Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai*, 363–365.; F. Kiss: *Az 1848-1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek*, 73–76.; Hermann: *Kossuth hadserege*, 246.; Hermann: *Az 1848-1849-es szabadságharc nagy csatái*, 270–271.

² A haditervet német eredetiben közli: *Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai*, 306.; magyar fordítását közli: Makray: *Kossuth Lajos levelei*, 69–71.; Görgey: *1848 és 1849-ből*, II. 327–329.; az első két mondat kivételével közli: Mészáros: *Kossuth levelezése*, 108–109.

³ Klapka – Görgeihez, Debrecen 1849. május 21. MNL OL Görgey-lt. b/6. fasc. Magyar fordításban közli: Görgey: *1848 és 1849-ből*, II. 329–330.

⁴ Kossuth – Görgeihez, 1849. május 25. Dobák Géza tulajdona, közli: Hermann: *Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése*, 375–376.; Hermann: *Kossuth hadserege*, 252.

⁵ Ludvig – Kossuthnak, 1849. május 29., közli: Hermann Róbert: *Kossuth és Görgei között*, 713–714.

⁶ A május 27-től június 1-jéig kiadott menetutasítást német eredetiben közli: *Von der Revolution*, 406–407. Magyar fordításban közli: „*Saját kezébe, ott ahol...*” 144–145.; Hajagos: *Knezić*, 133–134.

és II. hadtestek a Klapka-féle haditervvel összhangban történtek. Az I. hadtest azonban a komáromi haderő részét képezte, így annak további alkalmazása ekkor még nem volt tisztázott. Görgei közölte a kormányzóval: „Általános eszméinket a jövő hadjárat terv iránt legközelebbi alkalommal benyújtandom, melyek egyéb iránt csak némileg térnek el azon eszméktől, miket Klapka bajtársam tisztelt Kormányzóelnök úrral már egyszer közölt.”⁷

Bonyolította a helyzetet, hogy Klapka május 31-én ténylegesen is átvette a komáromi haderő parancsnokságát, amiről még aznap értesítette a VIII., a VII. és az I. hadtest parancsnokságát. Nagysándor József vezérőrnagy 1849. június 2-án Jászfaluból írt jelentéséhez csatolva küldte be Klapka utasítását a Központi Hadműveleti Irodának Esztergomba.⁸ Klapka június 3-án írt jelentésében jelezte, hogy az utasítások hiánya „itt érezhető, sőt nyomasztó kezd lenni”, s kérte azok mielőbbi megküldését. Kérte a Duna jobb partjára vonatkozó, a többi hadművelettel összhangban lévő feladatok meghatározását is, illetve hangsúlyozta, 25-30 000 főnyi haderő szükséges ahhoz, hogy Komárom megfelelhessen a neki szánt feladatnak. A Debrecenből a hadsereghez igyekvő Görgei június 4-én Esztergomban a Központi Hadműveleti Irodában tett látogatásakor ismerte meg Klapka jelentéseit. Ezek után úgy döntött, hogy felkeresi a Győrben tartózkodó tábornokot, s egyezteti vele az ekkorra már körvonalazódott hadműveleti elképzeléseit, vagyis a Vág vonalának birtokbavételét. A június 5-én Görgei és Bayer ezredes elfogadtatták elképzeléseiket Klapkával, aki támogatásáról biztosította őket. Ezzel a találkozással az I. hadtest alárendeltsége is tisztázódott: utasításait Klapka közbejött nélkül a Központi Hadműveleti Irodától kapja.⁹ Klapka azért a továbbiakban is igényt tartott arra, hogy az I. hadtest parancsnoksága rendszeresen tájékoztassa a fontosabb hadieseményekről.¹⁰

Az egyeztetett haditervet Görgei később június 16-án a Klapkának írt levelében is összefoglalta.

„1. A Duna jobb partján: az elfoglalt állásnak szilárd megtartása és a lehetőség szerinti megvédelmezése.

Hátrálási vonal: a 7. hadtest számára a Szőnyre vezető országút; a Kmety-hadosztály számára a Székesfehérváron át a fővárosokba vivő országút.

2. Támadó hadművelet Vágon át Nagyszombat irányába – az érsekújvári Dunán át való megkerülés segélyével; – vagy pedig a körülményekhez képest arctámadás Pozsonyra. Ez utóbbi azon esetre, ha az egész Vág-vonal s a Galícia felé vezető trencsényi szorosok birtokunkba visszakerülnek, s az ellenség Nagyszombatot idő előtt feladná. Mind a kettőt támogatják a Komáromból a Csallóközben végzendő tüntetések.

Hátrálási vonalak: mindegyik hadtesté az, amelyen előre nyomult.

3. Balsiker esetén a 7. és 8. hadtest koncentrációja Komáromban – a többieké a Duna bal partján, a körülmények szerint.”¹¹

Budavár visszavételét követően Görgei részvétele is bizonytalan volt a meginduló hadműveletekben. Részben Kossuth ösztönzésére, részben pedig a hadügyek központi irányításának általa is támogatott megteremtése érdekében hajlott arra, hogy ténylegesen átvegye a

⁷ Görgei – Kossuthnak, 1849. május 29-én, MNL OL OHB 1849:7610. Közli: Katona (szerk.): *Budavár bevételének emlékezete*, 548–552.; Hermann: *Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése*, 385–388.

⁸ Klapka Nagysándornak küldött 1849. május 31-i utasítása HL 1848-49 30/513.

⁹ Hermann: *Kossuth hadserege*, 257–260.

¹⁰ Fleisz: *Nagysándor*, 97.

¹¹ Görgei Klapkához írt 1849. június 16-i levelét magyar fordításban közli: Görgey: *1848 és 1849-ből*, II. 490–493.; Hermann: *Az írászi ütközet emlékkönyve*, 70–74.

hadügyminisztérium irányítását. Ugyanakkor azzal is tisztában volt, hogy tekintélyére, személyes beavatkozására is szükség lehet a meginduló hadműveleteknél. Ilyen értelemben írt Kossuthnak a már említett május 29-i jelentésében: „A legújabb kombinációk szükségessé teszik, hogy én személyesen maradjak a hadsereg mellett annak egyik tetemes részét ideiglen személyesen vezénylendő.” Ennek szükségességét részben Damjanich balesetével, Aulich betegszabadságra való távozásával, illetve Klapkának a komáromi parancsnoki tisztségéből adódó lekötöttségével indokolta.¹²

A valóság azonban az lett, hogy „ingázott” két beosztása, a hadügyminiszterség és a fővezéri tevékenység között. Május 30-án Debrecenbe távozott, ahonnan június 3-án indult vissza a sereghez. A Klapkával folytatott június 5-i egyeztetés után ismét átvette Pesten a hadügyminisztérium vezetését, s csak a zsigárdi vereség után, június 17-én indult el ismét a hadsereghez. A bonyolult helyzetet a május 25-én a Központi Hadművelési Iroda (a továbbiakban: KHI) létrehozásával kívánta áthidalni, amelynek élére korábbi tábornoki főnökét, Bayer József ezredest nevezte ki. Ennek a szervnek a feladata lett a hadműveletek központi irányítása, ami Budán kezdte meg tevékenységét, június 3-tól Esztergomba, június 18-án pedig Tatára települt át. Igyekezett központi állást elfoglalni a főerők dunántúli és Dunától északra lévő csoportosítása között. A tényleges hadszíntértől azonban távol volt, csak egy-két nap késedelemmel tudott reagálni a bekövetkezett eseményekre. Így a fővezér távollétét nem tudta ténylegesen pótolni. Ráadásul egy ezredesnek kellett utasítást adnia több esetben tábornoki rangot viselő hadtestparancsnokoknak, például Knezić Károlynak és Nagysándor Józsefnek. A legtöbb rendeletet a Bayer helyettesének számító Albrecht Vilmos őrnagy, majd alezredes fogalmazásában és aláírásával küldték ki az érintett parancsnokokhoz. Folyamatos volt a KHI hatásköri összeütközése Klapka tábornokkal is.¹³

A követendő hadműveletekre vonatkozó utasítást a hadtestek a KHI-n keresztül kapták meg, úgy, hogy annak kidolgozásába, megvitatásába parancsnokaik előzetesen nem lettek bevonva. Ezen a téren lényeges az eltérés az áprilisi hadművelési tervek létrejöttével összehasonlítva. A tavaszi hadjárat gödöllői, valamint komáromi szakaszának a haditervét a hadtestparancsnokok bevonásával tartott haditanácsokon fogadták el, illetve módosították. Így a hadtestparancsnokok tisztában voltak a hadművelési célokkal.¹⁴ Mint látni fogjuk, Knezić Károly és Nagysándor József számára több alkalommal sem volt egyértelmű az utasításba adott hadműveletek célja, így azok pontosítását kérték, vagy maga a KHI ismerte fel az egyértelműsítés szükségességét. Tájékozatlanságukat jól mutatja, hogy amikor június 2-án Knezićet érsekújvári főhadiszállásán felkereste Horváth János alezredes, az északabbra tevékenykedő különítmény parancsnoka, nem tudott érdemi információkat kapni a következő napok hadműveleteiről. Knezić utasításai ugyanis csak június 2-ig írták elő a feladatokat, s a következő napokra vonatkozót még nem kapta meg.¹⁵

¹² Lásd 7. sz. lábjegyzet.

¹³ A KHI létrehozásáról szóló rendelkezés fogalmazványa HL 1848-49 30/48., közli: *Von der Revolution*, 406–407. Magyar fordításban közli: „*Saját kezébe, ott ahol...*”, 144–145.; Hajagos: *Knezić*, 133–134. Hermann: *Kossuth hadserege*, 252–261. A KHI Tatára való áttelepedését közlő rendelet HL 1848-49 33/208. Hermann: *Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái*, 272.

¹⁴ Az Egerben március 30–31-én kidolgozott, majd Gyöngyösön április 1-jén pontosított gödöllői hadművelési tervére Kedves: *A gödöllői hadművelési terv*, 33–48.; Hajagos: *Gyöngyös helyzete*, 86–88. A tavaszi hadjárat második szakaszára, a komáromi hadműveletre: Kedves: *A tavaszi hadjárat*, 73–78.

¹⁵ Horváth alezredes a találkozóról beszámolt Nagysándor Józsefnek írt június 3-i levelében HL 1848-49 31/211.

Görgei a Vág-vonal birtokbavételét a támadásban résztvevő hadtestek önálló, külön hadművelleti vonalon történő tevékenységével képzelte el. Ennek során ki akarta próbálni az új hadtestparancsnokokat. Nagysándor József és Knezić Károly vezérőrnagyok április végén vették át az I., illetve a III., Asbóth Lajos ezredes pedig május végén került a II. hadtest élére. Nagysándor a főszereg lovassági főparancsnoka volt a tavaszi hadjárat során, Knezić pedig a III. hadtest dandár-, majd hadosztályparancsnoka. Asbóth a Tisza vonalának biztosításában tevékenykedő tartalék hadosztály harcképes csapataival csatlakozott az áprilisi sikeres ellentámadáshoz, amelyek április 10-én a II. hadtest megerősítésére lettek rendelve. Így a hadtestek csapatai a júniusi hadműveletek megindulásakor nem voltak ismeretlenek a parancsnokok előtt, csak saját parancsnoki teljesítményük lehetett kérdéses. Görgei a hadtesteket csak a Vág-vonal birtokbavétele után akarta egyesíteni, s átvenni felettük személyesen a parancsnokságot. Meglehet, hogy a hadtestparancsnokok képességeinek kipróbálása is szerepet játszott Görgei elképzeléseiben, de sokkal inkább arról van szó, hogy abban bízott, hogy a Csallóközben és a Vág mentén szétszórta felálló, létszámban jelentős túlerőt nem képező császári csapatokat meg tudják lepni a kombinált támadással, s azok feladják állásaikat. Mindenesetre komoly önbizalomról árulkodik a fővezér távolmaradása a hadműveletek első támadási szakaszától.¹⁶

A Vág-vonal birtokbavételének előkészítése

Mint már említettük, május 27-én kezdődött meg a magyar erők felvonulása a Vág-vonalhoz. Az élen haladó III. hadtest május 27-én Pilisvörösvárra, május 28-án Dorogra, május 29-én Esztergomba, illetve Párkányba vonult. Hasonló útvonalon követte egy nappal később a II., illetve két nappal később az I. hadtest.¹⁷ A hadtestek létszáma a hadműveletek idején készült kimutatás szerint a következő volt: az I. hadtest 7419 fő, 30 löveg; a II. hadtest 9497 fő, 45 löveg; a III. hadtest 9179 fő és 38 löveg.¹⁸

A Dunát átlépve a hadtesteknek a Nyitra folyó vonalát kellett birtokba venniük. Ez már óvatosabb, elővigyázatosabb felvonulást tett szükségessé, mivel a Vágtól keletre eső területeken császári csapatok jelenlétét feltételezték. A Csallóközben és a Vág alsó folyása mentén Vágsellyéig a cs. kir. II. (Csorich-) hadtest egységei állomásoztak, a Vág északabbra eső szakaszát pedig a cs. kir. IV. (Wohlgemuth-) tartalékhadtest csapatai biztosították. Az utóbbiak Trencsénél, Galgócánál és Sempténél átkelőhelyekkel rendelkeztek. Semptétől délre is voltak átkelésre alkalmas helyek a Vágon, például Szerdahelyen és Vágsellyénél is. Nagyszombat térségében tartalékként helyezkedett el a IV. hadtest Hertzsinger-hadosztálya. Pozsony térségében állomásozott az orosz Panyutyin-hadosztály. Magyar részről a Csallóközben és részben a Vág alsó folyásánál álló császári erőket a komáromi várőrséget képező VIII. hadtest

¹⁶ Görgey: *Életem és működésem*, II. 113–115.

¹⁷ Görgei 1849. május 25-i diszpozíciója HL 1848-49 30/48.

¹⁸ A főhadszereg Esztergomban készült június 14-i hadrendje (június 1-jei létszámadatokkal) HL 1848-49 34/74. Az adatokból kitűnik, hogy az I. hadtest volt a legjobban legyengült állapotban, de a hadműveletek során jelentkező betegségek (például kolera) jelentős létszámcsökkenést okozott a másik két hadtestnél is. Június 13-án a KHI nem akart hitelt adni annak, hogy a III. hadtest kivonuló létszáma június 1-jéhez képest június 2-re 1000 fővel csökkent – HL 1848-49 32/479., közli Hajagos: *Knezić*, 163. A június 14-i összesített kimutatásban a III. hadtest állományából hiányzik 2 század utász. (Ezeket csak május 31-én küldte Budáról a hadtest után a KHI.) Jelentősen csökkent a II. hadtest létszáma is, a június 14-i összesítés június 11-re vonatkozó bejegyzése alapján 8547 főre, ugyanakkor a III. hadtest létszáma 8511 fő. A létszámok változására lásd: Kemény: *„Tüntetés” a fővezér ellen?* 44.

Nagygyeeren állomásozó Kosztolányi Mór ezredes vezette hadosztálya (körülbelül 4000 fő), míg a Vág mentén északabbra elhelyezkedő erőket április végétől Horváth János alezredes Nyitra mentén tevékenykedő különítménye (körülbelül 1300 fő) tartotta szemmel.¹⁹

Az III. hadtest május 30-án Kőbölkútra, május 31-én Perbetére, június 1-jén Érsekújvárra vonult, s a Nyitra folyótól nyugatra eső város előtt szállt táborba. Hasonló útvonalon érkezett meg a városhoz egy nappal később a II. hadtest is, amelynek csapatai a III. hadtesttől balra táboroztak le.²⁰ A hadtestek főhadiszállásai a városban rendezkedtek be. A III. hadtest csapatai a KHI-től vett utasítás alapján már május 31-én egy dandárral biztosították a Zsitva Bajcsnál és a Nyitra Érsekújvárnál található hídját. Ennek teljesítéséről június 1-jén tett jelentést Bezerédy Lajos őrnagy, a III. hadtest tábornokai parancsnoka. A kikülönített dandár Tótmegyerig és Bánkesziig küldött ki őrzőerőket.²¹ A hadtest már a Dunát átlépve felderítőket küldött ki az ellenség Vág melletti állásának a felderítésére. Bezerédy Lajos őrnagy május 30-án azt jelentette, hogy Tardoskéd és Jattópuszta környékén nincs ellenség, ellenben Szerednél és Szerdahelynél hidat vernek a Vágon, s a folyó keleti partját is megszállták. Jelentette azt is, hogy május 29-én futárt küldtek Horváth János alezredeshez a kapcsolatfelvétel érdekében. Május 30-án 21 órakor már a Horváth alezredestől kapott tudósításról is beszámolt Bezerédy egy újabb jelentésben. A Horváth-különítmény Nyitráról Verebélyre húzódott vissza. A Szerednél és Sellyénél átkelő ellenséges csapatok Vágvecséig és Elecskéig nyomultak előre. A Vág mentén álló ellenséges csapatok főhadiszállása Galgócra van, amit sáncokkal erősítettek meg. Előőrsei Nyitra felé Kelecséig állnak. Mocsonok és Ürmény között egy 4000 fős dandár áll, amely Felsőjattóig küldi ki járőreit. Horváth alezredes azt is közölte, hogy értesülve a III. hadtest előre nyomulásáról, május 31-én ismét meg szállja Nyitra városát.²² A Szered, Galgóc, Mocsonok és Ürmény térségére vonatkozó híradások az I. hadtest felvonulása szempontjából voltak nagyon fontosak.

A még Görgei által június 1-jére, illetve 2-ára kiadott diszpozíciók előírták a III. és a II. hadtest számára, hogy előőrseiket a Vág felé állítsák ki, járőrök kiküldésével pedig Farkasd és Szered között információkat kellett gyűjteniük az ellenség állásáról. Június 1-jén Bezerédy őrnagy arról számolt be jelentésében, hogy Farkasdon 600 főnyi ellenség állomásozik, amely előőrsökkel rendelkezik a keleti parton. Sellyénél is állomásozik egy ismeretlen erejű császári egység, aminek előőrsei szintén a keleti parton állnak Vágvecsénél. Jelentette azt is, hogy Szerednél az innenső oldalon Sopornyát, Patát és Köpösdöt is megszállva tartja az ellenség. Nyitrából azonban a város megsarcolása után kivonultak.²³ Az utóbbi információk ismét az I. hadtest tevékenységét érintették. Miután június 2-án a II. hadtest is megérkezett Érsekújvárhoz, úgy osztották meg a feladatokat, hogy a Vág alsó szakaszán Farkasdig a II., onnan felfelé Sellye és Szered felé a III. hadtest végzi elsősorban a felderítést. Ennek ellenére a III. hadtest a következő napokban is jelentett felderítési információkat Farkasd térségéből. Június 2-án Knezić érsekújvári főhadiszállásán megjelent Horváth János alezredes, aki feltehetően ugyanazokat az információkat továbbította az ellenségről a tábornokkal, amit június

¹⁹ Az ellenséges erők elhelyezkedésére és a Vág átkelőhelyeire lásd: Görgey: *Életem és működésem*, II. 146–147.; Hermann: *Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái*, 280.

²⁰ Az 1849. május 25-én kiadott diszpozíciók HL 1848-49 30/48., 30/455., 30/456., közli: Hajagos: *Knezić*, 133–135.

²¹ Albrecht őrnagy 1849. május 30-án a III. hadtest parancsnokságának HL 1848-49 30/462.; Bezerédy őrnagy 1849. június 1-jei jelentése HL 1848-49 31/3., közli: Hajagos: *Knezić*, 137., 139–140.

²² Bezerédy 1849. május 30-i 16 és 21 órai jelentései HL 1848-49 30/466., 466.a, közli: Hajagos: *Knezić*, 139–140.

²³ Bezerédy 1849. június 1-i jelentése HL 1848-49 31/3., közli: Hajagos: *Knezić*, 137–139.

3-án Nagysándor Józseffel is közölt levelében. Az I. hadtest parancsnokának az ellenség Galgóc körüli állásairól számolt be. Mint már korábban említettük, Knezić a követendő hadműveletekkel kapcsolatban nem tudott felvilágosítást adni Horváth alezredesnek.

Az I. hadtest május 31-én érkezett meg Esztergomba és Párkányba. Görgeinek a május 27. és június 1. közötti időszakra kiadott diszpozíciója szerint június 1-jén helyben kellett volna maradnia, azonban a június 1-re és június 2-re kiadott diszpozíció ezt megváltoztatta. Június 1-jén Köbölkútra, június 2-án pedig Jászfaluba kellett vonulnia.²⁴ Ekkorra kristályosodhatott ki Görgeiben, illetve Bayer ezredesben az az elképzelés, hogy az I. hadtestet a III. hadtesttől északra, a Szered térségében lévő ellenséges erők visszaszorítására és lekötésére kell alkalmaznia. Korábban a II. hadtest támadásának a Csallóközből történő támogatása is felvetődhetett feladataként. Erre utalhat Görgei május 29-én Kossuthhoz írt levelében, miszerint Nagysándor „feladata leend Esztergom táján mintegy tartalékul megállapodni, míg vagy Komárom, vagy Nyitra felé megindítása a körülmények által szükségeltetendik”.²⁵

Az I. hadtestnek nemcsak létszámban volt jelentős a fogyatkozása, tábornokában is személyi problémák jelentkeztek. Korábbi tábornoki főnöke, Kleinheinz Oszkár őrnagy életét vesztette Budavár ostrománál. A rangidős tábornoki tisztjét, Benkő Rudolf őrnagyot pedig az északi hadsereg tábornokához osztották be, ahová május 31-én indult el Esztergomból. Ezt Nagysándor még ezen a napon jelentette a hadsereg főparancsnokságnak, vagyis a KHI-nak, s egy tábornoki feladatokban jártas tiszt hadtestéhez vezénylését kérte. Benkő távozása után a lengyel Józef Dombrowski százados maradt a hadtestnél tényleges tábornoki tisztként, de neki hiányzott a megfelelő jártassága a német és a magyar nyelvben.²⁶ A tábornoki főnök hiányát Görgei és Bayer Pongrácz István őrnagy odavezénylésével oldották meg, aki korábban a VII. hadtest egyik hadosztályának volt a tábornoki tisztje. Őt a Klapkával folytatott győri tárgyalások idején vették rá új beosztása elfogadására. Pongrácz június 8-án csatlakozott a hadtesthez, megérkezését Nagysándor június 9-én jelentette a KHI-nak. A hadtest május 31. és június 8. közötti iratai egyébként nem árulkodnak a tábornoki főnök hiányáról, igen részletes diszpozíciók ismereteseke ezen időszakból.²⁷

Június 2-án a hadtest főhadiszállása és a Máriássy-hadosztály Jászfalun, a Dipold-hadosztály Csúzon helyezkedett el, s csak biztonsági őrszemeket állítottak ki. Az 1. (Császár) huszárezred 3 osztálya Udvardról Érsekújvár és Surány felé, egy osztálya pedig Komáromszemeréről Nagysalló és Fajkúrt felé járőrözött. A 8. (Coburg) huszárezred egyik osztálya Jászfaluból és Koltárról Nagymás és Farnad, másik osztálya Csúzról a Garam felé járőrözik. A kiterjedt járőrözés előírása már az ellenséges csapatok esetleges közelségével számolt, illetve az azokról való hírszerzést szolgálta.²⁸

Június 3-án az I. hadtest főhadiszállása, a Máriássy-hadosztály és a 8. huszárezred egyik osztálya Ohajra menetelt, ahonnan az utóbbinak Surány felé a Nyitra átkelőit kellett felderítenie. A KHI rendelkezése szerint a hadtestparancsnokságnak Hullba kellett volna települnie, de helyhiány miatt Nagysándor ezt a közeli Ohajra tette át. Hullba csak a Máriássy-hadosztály egyik zászlóalja települt. A Dipold-hadosztály Zsitvabesenyőre vonult, ahonnan

²⁴ Görgei diszpozíciói HL 1848-49 30/48., 30/456.

²⁵ Lásd a 7. sz. lábjegyzetet.

²⁶ Nagysándor József 1849. május 31-i jelentése a hadsereg főparancsnokságának – HL 1848-49 30/550., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 284–285.

²⁷ A tábornoki főnök hiányára és Pongráczra lásd: Hermann: *Kossuth hadserege*, 260.; Fleisz: *Nagysándor*, 95–96.

²⁸ Nagysándor 1849. június 1-i diszpozíciója június 2-re HL 1848-49 31/84., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 286.

Baracska felé járőrözött. Az 1. huszárezred osztályai Kis- és Nagyvalkházára, Nagymányára, valamint Hullba települtek, s Nyitra, Verebély és Komját felé járőröztek. Ezen a napon a hadtest alakulatai felzárkóztak a III. hadtesttől északra a Nyitra vonalához. Az 1. huszárezrednek felderítőket kellett kiküldenie Galgóczra, Nyitrára, Mocsonokra és Semptére, hogy biztos híreket szerezzenek az ellenség állásáról és erejéről.²⁹ Ohajról még aznap Nagysándor azt jelentette, hogy a Zsitva és a Nyitra átkelőit a legjobb állapotban találták, s a Vág innenső oldalán sehol sincsenek ellenséges csapatok. A korábban Mocsonokon állomásozók visszavonultak.³⁰

A KHI rendelkezése szerint június 4-én a hadtesteknek korábbi állásukban kellett maradniuk.³¹ A június 3-án közöltéktől eltérően Nagysándor ezen a napon arról tett jelentést, hogy a Nyitráról Nagyszombatra vezető út mentén Sempténél és Patánál ellenséges csapatok vannak, amelyek előőrsei Köpösdig vannak kiállítva. Tényleges erejükről és elhelyezkedésükről nem tudott biztos információkat közölni.³²

Az ellenség elhelyezkedéséről június 4-ig vett információk következtében a KHI június 5-re kiadott diszpozíciójában az I. hadtestet északabbra, a Nyitrától nyugatra fekvő Komjatra rendelte. A többi hadtestnek addig elfoglalt állásában kellett maradnia. Nagysándor a kapott diszpozíciónak megfelelően a hadtest összes alakulatát Komjatra rendelte, amelyeknek a falutól északra és nyugatra kellett táborba vonulniuk. Az 1. huszárezrednek egy erős különítménye Ürménybe, kisebb egységei Salgóra és Mezőkeszire lettek kirendelve, amelyeknek Mocsonok felé kellett előőrseiket kiállítaniuk.³³ Mocsonok és Nyitraújlak felé Nagysándor huszárjárőrök kiküldését is elrendelte.³⁴

A vett utasításoknak megfelelően a II. és III. hadtest június 5-ig Érsekújváron elfoglalt állásában maradt. Hírszerzők és cirkáló csapatok kiküldésével tovább folytatták a Vág-vonal felderítését. A III. hadtestnek a Tótmegyeren át a Vághoz kiküldött cirkálói pontosabb információkat szereztek a velük szemben álló ellenségről, amiről Bezerédy őrnagy június 3-án tett jelentést a KHI-nak. E szerint Farkasdot egy zászlóalj gyalogság, egy szakasz lovasság, Negyedet 4 század gyalogos, egy szakasz lovasság, Zsigárdot három „hadoszlop” tartja megszállva. „Sellye a legerősebben van megrakva katonasággal.” A Vágtól távolabb Pozsonyeperjest és Tallóst is megszállva tartják.³⁵ A felsorolt erők főhadiszállása Nagyszombatban található. Az információk nagyjából helyesen adják meg a cs. kir. II. hadtesthez tartozó Pott-dandár Vág mentén elfoglalt helyzetét. A Nagyszombaton feltételezett főhadiszállás azonban már a cs. kir. IV. hadtest Herzinger-hadosztályaához kapcsolódik. Június 3-án egy zászlóaljból, egy osztály huszárból és két lövegből álló különítményt rendeltek az északkeletre elhelyezkedő Tardoskeddre, ahonnan az a Vág felé Tornócig és Szelőcéig, északabbra pedig Jattóig küldött ki járőröket. Az általuk szerzett információkat Knezić június 4-én jelentette a KHI-nak. Eszerint az ellenség a Vág nyugati partjának védelmére rendezkedik be, s csak időnként küldenek át csónakokkal járőröket az innenső oldalra. Sellyét vadászok tartják

²⁹ Nagysándor 1849. június 2-i diszpozíciója június 3-ra HL 1848-49 31/150. (fogalmazvány), 31/169. (másolat), közli: Fleisz: *Nagysándor*, 288–289.

³⁰ Nagysándor 1849. június 3-i jelentése a KHI-nak HL 1848-49 31/175., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 289.

³¹ A KHI 1849. június 2-i diszpozíciója június 4-re HL 1848-49 31/124., közli: Hajagos: *Knezić*, 141.

³² Nagysándor 1849. június 4-i jelentése a KHI-nak HL 1848-49 31/243., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 290.

³³ Nagysándor 1849. június 5-i diszpozíciója HL 1848-49 31/369., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 292.

³⁴ Nagysándor 1849. június 5-i utasítása HL 1848-49 31/370., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 292–293.

³⁵ Bezerédy őrnagy 1849. június 3-i jelentése HL 1848-49 25/267., közli: Hajagos: *Knezić*, 141–142.

megszállva, s nem állították helyre az ott lévő felégetett hidat. Közölte a Horváth alezredestől kapott információkat is, miszerint a Galgócon álló ellenség ereje 3 zászlóaljból, 1 vadászosztályból, 2 osztály lovasból és két ütegből áll. Beszámolt a Nyitra városából Érsekújváron átutazó Fekets János őrnagy tapasztalatairól is, aki azt közölte, hogy az ellenséges csapatok elhagyták Mocsonokot és Ürményt, csak Sopornyát és Patát tartják megszállva.³⁶ Ez utóbbi információk megegyeznek a Bezerédy őrnagy által már június 1-jén jelentett hírekkel.

Knezić június 4-i jelentése írása közben kapta kézhez a KHI június 2-i rendelkezését, amely Tardoskedden keresztül „szélesen cirkáló” kis különítmények kirendelését írta elő Sellye irányába.³⁷ Knezić ezek után egy újabb különítményt rendelt Tardoskeddre. A KHI még június 4-én kérte a felderítői jelentés sürgős beküldését. Bezerédy őrnagy június 5-én reggel 8 órakor a következőkben reagált a sürgetésre: „Miután a 4-ére szóló rendelkezés csak dél felé ért ide, és a felderítendő, megadott helységek [Vágsellye és Mocsonok – H. J.] 5 mérföldnyi távolságra vannak, nem érhetett ide eddig semmi a küldetésük sikeréről.” Viszont jelentette a Mocsonokon június 3-án újonchátralék behajtásáért megjelent Birsy József őrnagytól kapott információt, hogy ott nincsenek ellenséges csapatok.³⁸ A KHI számára kért felderítési jelentések a június 5-re, illetve június 6-ra vonatkozó diszpozíciók meghatározása miatt voltak fontosak. Ehhez pontosan ismerni akarták az ellenséges csapatok elhelyezkedését a Vágtól keletre. A szükséges információkat a III. hadtest beküldte, ha nem is a kirendelt különítmény jelentése révén. A felderítést végző különítmény információiról Bezerédy őrnagy végül június 6-án reggel tett jelentést. Ezek a korábban közöltekhez hasonlóak voltak: Sellyéig az ellenség előőrsei a Vág nyugati partján vannak felállítva. A cirkálók csak Mocsonoktól északkeletre, Köpösdnél bukkantak az ellenség előőrseibe. Lakossági információk alapján Sopornyán négy század gyalogos, egy szakasz lovas, míg Patán nagyobb ellenséges kötelék táborozik, amely sáncokkal is biztosítja magát.³⁹

Június 5-én 2 zászlóaljból, 2 osztály huszárból és egy ütegből álló elővédeket kellett kirendelniük, az I. hadtestnek Ürményre, a II. hadtestnek Tótmegyerre a III. hadtestnek pedig Tardoskeddre. Ugyanekkor a II. és a III. hadtest számára egy híd építését is elrendelték Gútánál a Vág-Dunán, amelyhez az utászokat és az ácsokat a II., illetve a III. hadtestnek kellett biztosítania. A híd építésének a fedezésére a II. hadtestnek egy zászlóalj, egy század huszárt és egy fél tizenkétfontos üteget kellett adnia.⁴⁰ Ez a rendelkezés már a Vág-vonal birtokbavételére tervezett hadmozdulat fontos előkészítő eleme volt. Június 1-jén még a Vág Szimő környéki szakaszának felderítését rendelték el, hogy az alkalmas-e hídverés céljára.⁴¹ Noha ez a feladat a II. hadtestnek lett kiadva, a szemrevételezés eredményéről Bezerédy őrnagy a június 3-i jelentésében számolt be. A falut teljesen körülveszi a víz, s nehezen megoldhatónak tartotta az ottani átkelést.

A következő napokban a gútai híd építése vált a III. hadtest legfontosabb feladatává. A hídverésre vonatkozó parancs helyes értelmezésénél a hadtest törzsénél azonban kételyek merültek fel. Június 6-án Bezerédy őrnagy azt kérdezte a KHI-től, „hogyan vajon nem az érsekújvári Dunán kellene egy másikat verni, hogy a Csallóközből a Duna túlsó partjára lehessen

³⁶ Knezić 1849. június 4-i jelentése HL 1848-49 31/245., közli: Hajagos: *Knezić*, 142–143.

³⁷ A KHI 1849. június 2-i diszpozíciója június 4-re HL 1848-49 31/124., közli: Hajagos: *Knezić*, 141.

³⁸ Bezerédy őrnagy 1849. június 5-i jelentése HL 1848-49 31/306., közli: Hajagos: *Knezić*, 145.

³⁹ Bezerédy őrnagy 1849. június 6-i reggeli jelentése HL 1848-49 31/390., közli: Hajagos: *Knezić*, 147–146.

⁴⁰ A KHI 1849. június 5-i diszpozíciója június 5-re HL 1848-49 31/353., közli: Hajagos: *Knezić*, 146–147.

⁴¹ A KHI 1849. június 1-i diszpozíciója HL 1848-49 31/42., közli: Hajagos: *Knezić*, 140.

jutni”. Azt is jelentették, hogy Érsekújvárról a Gúta felé Imelyen és Naszvadon át vezető utak a vizenyős, vízfolyásos terep és a Nyitrát átívelő hidak hiánya miatt nehezen járhatóak. A nehézségek ellenére az utászokat kirendelték Gútára.⁴² Albrecht őrnagy még június 6-án reagált a Bezerédy által feltett kérdésre. A második híd megépítését az érsekújvári Dunán csak a gútai híd elkészülése után tartotta szükségesnek. Előkészítése érdekében arra utasította a II. hadtest parancsnokságát, hogy küldje ki szemrevételezésre s a híd helyének a kijelölésére Dulleskó Balázs utászs századost. A II. és a III. hadtestet arra is utasította, hogy minden hídépítéshez felhasználható anyagot gyűjtsenek össze környékükön.⁴³

A megközelítési útvonalak rossz állapota miatt a gútai hídverés helyének szemrevételezésére június 5-én kiküldött Urbanovszky Károly utászs százados Komáromon keresztül csak június 6-án érkezett a helyszínre. Hasonlóan jelentős késedelemmel érkeztek meg Gútára az imelyi kerülő úton a hadtest odarendelt utásza is. Ezekről és a helyszínen tett saját terepszemléjéről Bezerédy őrnagy június 7-én tett jelentést a KHI-nak. A kirendelt utásztisztek helyett ő jelölte ki a megépítendő híd helyét.⁴⁴ Június 8-án Bezerédy már a Naszvad és Gúta közötti út javításainak előrehaladásáról számolt be, amelyen szerinté másnap már a második nyomsáv is járható lesz. A gútai hídról azt jelentette, hogy a Komáromból megérkező anyagok felhasználásával június 10-re járható lesz. Arról is beszámolt, hogy Gútánál egy komp is igénybe vehető a csapatok átszállítására.⁴⁵

A komáromi várparancsnokság korántsem volt olyan segítőkész a hídépítéshez szükséges anyagok és eszközök kiszolgáltatásában, amint azt a KHI feltételezte. Június 7-i jelentésében Bezerédy arról számolt be, hogy a „Komáromba küldött tiszt nem talált semmit raktáron, így neki kell mindent rekvirálnia”. Június 9-én pedig arról számolt be, hogy „Komáromban egyáltalán nem nagyon támogatnak bennünket. Az utászaiknak előbb le kellett bontaniuk a hidat, ami rettenetes idővesztéssel ment végbe.”⁴⁶ Június 11-én azt jelentette, hogy előző este a hídanyag megérkezett Komáromból, s 11-én estére készen lesz a híd.⁴⁷ Albrecht Vilmos őrnagy június 13-án a hadügyminisztériumnak már a híd elkészülését jelentette.⁴⁸

A III. hadtest törzse folyamatosan felhívta a KHI figyelmét a Vág menti terület rendkívül rossz terepviszonyaira, a vizenyős, elárasztott területekre, amelyeken nagyon nehezen járható keskeny töltésutak vezettek át. Különösen rossz volt a Gútára és a Szimőre vezető utak állapota. A Vág mentén északabbra elhelyezkedő településeket, például Szelőcét is csak a Tornóc felőli töltésúton lehetett megközelíteni. Az utak járhatóvá tétele komoly erőfeszítéseket igényelt a hadtesttől, ráadásul utászeit a gútai híd építéséhez kellett vezényelni. Noha a Vág apadóban volt, a június folyamán gyakran bekövetkező esőzések újra meg újra járhatatlanná tették az utakat. Június 11-én a Gútára vezető, előzőleg kijavított utakat Bezerédy szinte járhatatlannak minősítette. Hasonlóak voltak a terepviszonyok a Csallóközben, illetve a Vág, a Fekete-víz és a Dudvág közötti területen is, ahol a II. hadtestnek támadnia kellett. A nehéz körülményeket Klapka is érzékelte, s június 10-én Görgeinek írt jelentésében

⁴² Bezerédy őrnagy 1849. június 6-i reggeli jelentése HL 1848-49 31/390., közli: Hajagos: *Knezić*, 147–146.

⁴³ A KHI 1849. június 6-i utasítása a II. és III. hadtestek számára HL 1848-49 31/422., közli: Hajagos: *Knezić*, 150.

⁴⁴ Bezerédy őrnagy 1849. június 7-i jelentése HL 1848-49 31/457., közli: Hajagos: *Knezić*, 151–152.

⁴⁵ Bezerédy őrnagy 1849. június 8-i jelentése HL 1848-49 32/51., közli: Hajagos: *Knezić*, 154.

⁴⁶ Bezerédy őrnagy 1849. június 9-i jelentése HL 1848-49 32/168., közli: Hajagos: *Knezić*, 154–155.

⁴⁷ Bezerédy őrnagy 1849. június 11-i jelentése HL 1848-49 32/244., közli: Hajagos: *Knezić*, 157.

⁴⁸ Albrecht őrnagy Szabó Imre ezredes hadügyminisztériumi államtitkárnak és Waldberg Károly ezredesnek, a tábornoki osztály vezetőjének 1849. június 13. HL 1848-49 32/477.

a bal parti hadműveletek leállítását indítványozta: „Ilyetén körülmények mellett bátorodom lebeszélni minden nagyobb hadműveletről a Csallóközben, annál is inkább, mert először: a Csallóköz jelenleg majdnem teljesen víz alatt áll, másodsor: a sziget annyira ki van zsákmányolva, hogy még a gyenge Kosztolányi-hadosztály sem tudja ott élelmezni magát.”⁴⁹

A KHI nem szentelt kellő figyelmet a tényleges terepadottságoknak. Ez részben talán azaz is magyarázható, hogy nem rendelkeztek megfelelő térképekkel. A még be nem fejezett II. katonai felmérés szelvényeihez titkosságuk miatt nem férhettek hozzá. Ezeknek a méretaránya mai mértékegységekkel számolva 1:28 000, vagyis kellőképpen részletesek voltak. A Nagyszombatot és tágabb környezetét ábrázoló 46 szelvény 1839 és 1844 között készült el. Amihez hozzájuthattak, az az 1806-ban megjelent Lipszky-féle térkép, illetve a Schedius Lajos és Blaschnek Sámuel által 1833–1838-ban megjelentetett térkép. Az utóbbi 2. kiadására 1847-ben került sor. A Lipszky-féle térképszelvények méretaránya 1:480 000, a Schedius–Blaschnek-féle térképszelvényeké pedig 1:469 472. Ezek nem voltak kellően részletesek, például az utak minősége kevésbé volt megállapítható róluk.⁵⁰ A III. hadtest tábornokánál is a Schedius–Blaschnek-féle térképet használták. A június 4-én délben Tardoskreddre kirendelt felderítő különítményhez vezényelt Bobik Gusztáv főhadnagy a Szered és Vágsellye közötti folyószakaszon végzett megfigyeléseit vázlatban rögzítette, amihez a Schedius-féle térkép megfelelő részletét is kirajolták. Ezeket Bezerédy őrnagy mellékelte a már említett június 6-i jelentéséhez.

A KHI június 11-én egy újabb híd építését rendelte el Dulleskó utászszázados jelentése után az érsekújvári Dunán Pusztá-Aszódnál. Ennek elkészítése azonban már a II. hadtestre hárult. A híd június 13-ra készült el a II. hadtest Szekulits-hadosztályának fedezetével.⁵¹

A III. hadtest a KHI utasításaira a június 5-ét követő napokban is különböző erejű különítményeket rendelt ki a meghatározott irányokba. A Tardoskeddet megszálló Podoski-dandár Vágsellye irányában végzett folyamatosan felderítést. Bezerédy június 9-én jelentette a Podoski-dandár által szerzett híreket: az ellenség Diószegről és Galántáról Pozsony felé visszavonulóban van, de még megszállva tartja Szeredet, Szerdahelyt, Negyedet és Farkasdot. A szerdahelyi hidat két zászlóalj és egy osztály lovas őrzi. Sopornya és Semppte között a Vág keleti partján táboroznak, előőrseik Sopornyan, Köpösdön és Patán állnak.⁵² Miután június 11-én a II. hadtest Tótmegyeren állomásozó csapatai Gútára lettek rendelve, Tardoskreddről Ernst Hügel őrnagy parancsnoksága alatt egy zászlóalj, egy huszárosztály és egy félüteg lett odarendelve, ahonnan Szimő és Szelőce felé járőröztek. Tardoskreddről Sók, Szelőce és Vág-hosszúfalu között végeztek járőrök révén felderítést.⁵³

Június 12-én egy Szelőcén elfogott ellenséges járőr őrmesterétől meglehetősen pontos információkhoz jutottak a túlparton álló Pott-dandár alakulatairól és elhelyezkedésükről. Az őrmester vallomása szerint Pott vezérőrnagy az 53. (Fürstenwärther) gyalogezred egyik zászlóaljával, az 5. (Liechtenstein) könnyűlovasezred egy századával és egy üteggel Zsigárdon, egy vadászzászlóalj Farkasdon, az 58. (István főherceg) gyalogezred egyik zászlóalja Vágsellyén, az 57. (Haynau) gyalogezred egyik zászlóalja pedig Gúta felé helyezkedik el. A dandár erői ezen a napon felderítést hajtottak végre Gúta irányába. Az őrmestertől azt is megtudták, hogy Welden tábornagytól Haynau tábornagya vette át a császári csapatok főparancs-

⁴⁹ Klapka jelentése Görgeinek 1849. június 10-én HL 1848-49 32/243., közli: „Saját kezébe, ott ahol...” 153–154.

⁵⁰ Jankó: Tóth Ágoston, a térképész, 26–27., 34–35.

⁵¹ Kemény: „Tüntetés” a fővezér ellen? 43.

⁵² Bezerédy őrnagy 1849. június 9-i jelentése HL 1848-49 32/168., közli: Hajagos: Knezić, 154–155.

⁵³ Bezerédy őrnagy 1849. június 12-i jelentése HL 1848-49 32/391., közli: Hajagos: Knezić, 159–160.

nokságát, akinek főhadiszállása Pozsonyban van.⁵⁴ Pjotr Podoski őrnagy az ellenséges járőr elfogásán túl azt is jelentette Knezićnek, hogy a császáriak Sopornánál hidat akarnak építeni, illetve Sopornya és Szered között a Vág keleti partján is folytatnak járőrözést.⁵⁵

Június 13-án Knezić erőszakos felderítést rendelt el Tornóc és Farkasd felé a Tardoskedden és Tótmegyeren álló csapatok számára. Ez azt a célt szolgálta, hogy a Sellyén, Farksdon és Negyeden elhelyezkedő ellenséges csapatok állásaikban maradjanak, s ne lehessen őket a II. hadtest Pusztá-Aszódnál és Seregakolnál álló csapatai ellen vezényelni. Az utak járhatatlansága miatt Hügel őrnagy a Szelőce felé tett kerülő révén sem tudta végrehajtani Farkasd irányába a demonstrációt.⁵⁶

Míg a III. hadtest június 5-től a gútai híd megépítésével, a Vág-vonal folyamatos felderítésével és az utak járhatóvá tételének sziszifuszi munkájával készítette elő a támadó hadműveletek megindítását, az I. hadtestre a Sopornya és Pata térségében álló császári csapatok visszaszorítása hárult. Mint már említettük, június 6-án egy elővéd dandárt kellett a komjáti táborból Ürménybe vezényelnie. Ezek parancsnoka Sulcz Félix alezredes lett. Az elővéd előőrseit Mocsonok, Nyitraújlak, Cabaj és Csápor felé állította ki. Mocsonokon keresztül egy erős lovas járőrt küldtek Köpösdre, ahol az már a császári csapatok elővédjébe ütközött, s visszahúzódott előlük. Ürményről a kiküldött lovas járőrök kapcsolatot létesítettek Horváth János alezredes Nyitrán és a III. hadtest Tardoskedden álló dandárjával is. Hírszerzői értesítések alapján a Pata közelében lévő ellenséges csapat erejét 2000 főre és 2 lövegre becsülték.⁵⁷ Június 7-én a csapatok addigi állásaikban maradtak. Június 8-án a Máriássy- és a Dipold-hadosztályból vegyesen kiállított csapatok váltották fel Ürményen az elővédet, amelynek alakulatai bevonultak a komjáti táborba.⁵⁸

Június 7-én a KHI arra utasította Nagysándort, hogy szorítsa vissza az ellenséges csapatokat, s derítse fel szeredi védelmi állásaikat. Ha az ellenséges csapatok visszavonulnak a Vág túlsó oldalára, akkor Mocsonokról elővédjével tartsa szemmel a Vág Sellye és Szered közötti szakaszát. A hadtest többi alakulatának Ürménybe kell vonulnia. Horváth alezredes különítményének Galgóc elleni demonstrációval kellett támogatnia az I. hadtest előrenyomulását.⁵⁹

A kapott utasítás alapján Nagysándor június 8-án adta ki az előrenyomulásra vonatkozó rendelkezéseit. Még június 8-án az esti órákban a hadtest összes alakulatának Ürménybe kellett vonulnia. A komjáti híd biztosítására egy zászlóalj maradt hátra. Éjfél után 1 órakor a csapatok megkezdték Mocsonokra vonulásukat. Ez azonban 3 óras késéssel történt meg, ami részint az esőre és a sárra vezethető vissza. Az előre küldött huszár különítmény Köpösdöt az ellenség által kiürítve találta. A Nagysándor által személyesen végrehajtott felderítés Sopornán és Patán figyelt meg ellenséges csapatokat. A Máriássy-hadosztály Pata ellen, míg az ideiglenesen Bobich János alezredes vezette másik hadosztály Sopornya ellen vonult. Az utóbbit a császári csapatok ellenállás nélkül feladták, így Bobich csapatai Vágszerdahely felé lettek rendelve, hogy oldalba támadják a Pata mögötti dombokon állást foglaló ellenséges erőket. Az eső és a felázott talaj miatt a Máriássy-hadosztály nem tudta elég hatékonyan

⁵⁴ Knezić 1849. június 12-i esti jelentése HL 1848-49 32/390., közli: Hajagos: *Knezić*, 160.

⁵⁵ Podoski őrnagy 1849. június 12-i jelentése Knezićnek HL 1848-49 32/414., közli: Hajagos: *Knezić*, 161.

⁵⁶ Hügel őrnagy június 13-i jelentése Knezićnek HL 1848-49 32/469., közli: Hajagos: *Knezić*, 161–162.

⁵⁷ Nagysándor 1849. június 13-i jelentése HL 1848-49 31/393., a Máriássy-hadosztálynak június 6-ra kiadott diszpozíciója HL 1848-49 31/447. Mindkét iratot közli: Fleisz: *Nagysándor*, 294–295.

⁵⁸ Nagysándor 1849. június 7-i diszpozíciója Sulcz alezredesnek HL 1848-49 31/494., Fleisz: *Nagysándor*, 295–296.

⁵⁹ A KHI 1849. június 7-i diszpozíciója HL 1848-49 31/479., közli: Hajagos: *Knezić*, 152–153.

alkalmazni tüzésességét. Végül kétórás tüzéségi párbaj s több magyar támadási kísérlet után az ellenség feladta előnyös állását, s megkezdte visszavonulását Szerdahelyen át a Vág túlsó partjára. A felázott talajon a lovasság nem tudta hatékonyan üldözni az ellenséget, s Bobich csapatainak nehézkes előrenyomulása sem tudta megakadályozni, illetve megzavarni a Vágon történő átkelést. Ezt az is megkönnyítette, hogy az apadó Vágon több helyen gyalog is át lehetett gázolni. A hajóhidat a visszavonulók felszedték maguk mögött. Patához megérkezett a Horváth-különítmény is, de ahhoz már későn, hogy be tudjanak kapcsolódni a küzdelembe. Az ellenség túlparti védelmi állásainak szemrevételezése után az I. hadtest a parancs szerint visszahúzódott. A Máriássy-hadosztály Mocsonokra, egy zászlóaljjal megszállta Köpösdöt is, kisebb lovas különítményekkel pedig Sopornyáról és Patáról szemmel tartották a Vágot. A hadtest többi csapata Ürményre vonult a főhadiszállással, s ide vonult be a Komjáton hagyott zászlóalj és a lőszertartalék is. Az ütközetben az I. hadtest 2 halottat és 7 sebesültet veszített. Az ellenségnek sem voltak komoly veszteségei.⁶⁰

Talán az esőzésnek is betudható, hogy az ellenséget sikeresen meglepték, s a Vág keleti partjának feladására kényszerítették. Miután azonban az ellenfél nem szenvedett jelentős veszteségeket, Nagysándor pedig csak kis erővel tartotta szemmel a Szereden álló Perindandárt, azok 13-án ismét átkeltek, Sopornyáról és Patáról elűzték a magyar előőrsöket. Nagysándor csapatai ugyan visszafoglalták a két települést, de nem tudták megakadályozni, hogy Semptén sáncokkal erősítsék meg az átkelőhelyet. Nagysándor és törzse bizonytalan volt teendőit illetően. Azt kérdezte a június 13-án írt jelentésében a KHI-től, hogy „szándéka-e a hadsereg főparancsnokságnak, hogy ne tűrjük meg az ellenséget a mi partunkon, vagy csak Mocsonok és Ürmény állomásokra korlátozódjunk”. Választ várt, hogy a továbbiakban aszerint cselekedhessen.⁶¹ Ez ismét arra példa, hogy a hadtestparancsnokok, adott esetben Nagysándor, nem voltak tisztában a hadműveletek tényleges céljával.

Sikertelen kísérlet a Vág-vonal birtokba vételére

A KHI június 14-én adta ki a Vág-vonal birtokbavételére vonatkozó utasítást, amelyet június 16-án kellett végrehajtani. A támadási terv meglehetősen bonyolult volt, és szoros együttműködést tételezett fel a hadtestek és a különítmények parancsnokai között. A támadást a II. hadtestnek kellett megkezdenie. Egy erős dandárt hátra kellett hagynia a pusztaszódi átkelő védelmére. A hadtest többi alakulatának Farkasd felé kellett előre törnie. Ha az ellenséget sikerül visszaszorítania, megfelelő biztosítás mellett Farkasd és Negyed között egy hidat kellett építenie a Vágon a III. hadtest számára. A III. hadtestnek csak a híd elkészülte után kellett átkelnie. Addig egyik dandárával Sellye környékén kellett tüntetnie, hogy megakadályozza az ottani császári csapatok beavatkozását a délebbre zajló harcokba. A hadtest többi alakulatának Szimón kereszttől a Farkasddal szembeni magaslaton kellett összpontosulnia. Az I. hadtestnek Szered és Vághosszúfalva között kellett lekötnie előcsapataival az ott állást foglaló ellenséges erőket, hogy azok se tudjanak a Pott-dandár támogatására vonulni. A Horváth-különítménynek Szered és Galgóc között kellett hasonló célból demonstrálnia. A Kosztolányi-hadosztálynak a Csallóközben kellett foglalkoztatnia az ellenséget, ezzel biz-

⁶⁰ Nagysándor 1849. június 8-án kiadott diszpozíciója HL 1848-49 32/5.; Nagysándor 1849. június 9-i jelentése HL 1848-49 32/165.; Nagysándor 1849. június 10-i jelentése HL 1848-49 32/234. (tisztázat), 32/235. (fogalmazvány); a késedelemre lásd Nagysándor 1849. június 11-i buzdító felhívása a hadtest tisztjeihez HL 1848-49 32/316a. Az iratokat közli: Fleisz: *Nagysándor*, 298–301., 304. Az 1849. június 9-i ütközetre lásd: Hermann: *A 47. honvédezászlóalj*, 164.

⁶¹ Nagysándor 1849. június 13-i jelentése HL 1848-49 32/467., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 305.

tosítva a puszta-aszódi átkelőt. Lényegében június 16-án még csak egy nagyobb mélységű hídfő kialakítása volt a terv célja. A hídfő Farkasdtól Aszód-Pusztáig terjedt volna.⁶²

Knezić még június 14-én éjfél előtt megkapta a KHI utasítását, amire azonnal reagált. Jelezte, hogy az Érsekújvár és a Szimő közötti terep az elárasztások miatt nagyobb csapatokkal járhatatlan. Mellékelte jelentéséhez Hügel őrnagynak a már említett június 13-i beszámolóját. A Vág vonalát csak Szelőce, Tornóc és Vágvecse felől tartotta megközelíthetőnek. Mindenesetre ígérte, hogy ha nem kap más utasítást, a parancsnak megfelelően próbál eljárni, s intézkedik a Tótmegyer és a Farkasd közötti út járhatóvá tételéről.⁶³ Knezić június 15-én azt jelentette, hogy módosította a hadtestére vonatkozó utasítást. A Tardoskedden álló dandárját Tornócra tolja előre, hadtestének zömével pedig Tótmegyerre vonul, ahonnan egy dandár Szelőcére, egy zászlóalj pedig Szimőre lesz kirendelve. Az utóbbit csónakokkal és tutajokkal fogják odaszállítani az elárasztott terepen át. Jelentette azt is, hogy amint befejeződik a Tótmegyerről Farkasd felé vezető út helyreállítása, egész hadtestével az utóbbi helység elé fog vonulni.⁶⁴ Június 15-én a KHI Knezić előző éjszakai jelentése alapján hasonlóan módosította a III. hadtestre vonatkozó rendelkezést. Utasítást kapott a hadtest arra is, hogy Szelőce és Sellye között derítse fel a hídverésre legalkalmasabb pontot. A hídverést azonban csak akkor kell megkezdeni, ha a II. hadtest másnapi támadása következtében az ellenséges csapatok elvonulnak a Vág környékéről. „Egyébként a holnapi demonstráció során folyamatosan mutassa magát az ellenségnek és szilárdan tartsa a jelenlegi állásában.” Ez a kitétel a Sellyén álló császári csapatokra vonatkozott.⁶⁵

Június 15-én végrehajtották a KHI-nak jelentett hadmozdulatokat a különbséggel, hogy Szelőcére csak egy zászlóalj lett rendelve. Június 16-án a szelőcei zászlóalj Tornócon egyesült a Podoski-dandár ottani erőivel, és Vágvecséig megszállták a folyó partját, s a tőltesben egy ütegállást is kialakítottak a demonstráció tűzértségi támogatása érdekében. A Sellyénél álló ellenséges zászlóaljat sikerült is lekötönniük állásában. A dandár Vághosszúfaluig egy 2 század gyalogosból és 2 lövegéből álló különítményt rendelt ki az ott található csónakok és más átkelő eszközök összegyűjtése céljából. A Szimőre szállított zászlóalj Negyedig és Farkasdig nyomult előre. A hadtest többi része Tótmegyerről Szelőcére vonult, ahová reggel 6 órakor érkeztek meg. Innen egy dandár szintén Farkasd és Negyed felé lett elindítva, hogy lekössék az ott állomásozó ellenséges csapatokat. Ezek azonban már napkelte előtt elvonultak Zsigárd felé.⁶⁶ Így az ellenséges erők lekötésével – Sellye térségét kivéve – nem tudták hatékonyan támogatni a Farkasdig, Zsigárdig és Királyrévig előre törő II. hadtestet. A kibontakozó ütközetben a Pott-dandárt Pered felé szorította vissza a II. hadtest. Végül azonban a Pott-dandár a cs. kir. II. hadtesttől érkező csapatokkal és a IV. hadtest Theissing-dandárának nagyjából a felével megerősödve, Asbóth ezredes csapatait meghátrálásra kényszerítette. A zavartalan visszavonulást a II. hadtest Farkasd felől feltűnő Rakovszky-különítménye tette lehetővé, amely szintén visszavonult a hídepítés fedezésére.⁶⁷

⁶² A KHI 1849. június 14-i diszpozíciója HL 1848-49 32/584., közli: *Von der Revolution*, 443–444.; Hajagos: *Knezić*, 152–153. A tervre még lásd: Hermann: *A 47. honvédszászlóalj*, 165.; Kemény: „Tüntetés” a fővezér ellen? 43–45.

⁶³ Knezić 1849. június 11-i 23 órai jelentése HL 1848-49 32/573., közli: Hajagos: *Knezić*, 163.

⁶⁴ Knezić 1849. június 15-i jelentése HL 1848-49 33/29., közli: Hajagos: *Knezić*, 165.

⁶⁵ A KHI 1849. június 15-i utasítása HL 1848-49 32/584b., közli: Hajagos: *Knezić*, 166.

⁶⁶ Knezić 1849. június 16-i esti jelentése HL 1848-49 33/130.; Podoski őrnagy 1849. június 16-i átirata Nagysándornak HL 1848-49 33/116, az iratokat közli: Hajagos: *Knezić*, 166–168.

⁶⁷ Az ütközetre lásd: Hermann: *Az 1848-1849-es szabadságharc nagy csatái*, 280–281.; Kemény: „Tüntetés” a fővezér ellen? 48–49.

A III. hadtest csapatai hallották a kibontakozó ütközet csatazaját, de hadosztályparancsnokai segítségnyújtásra vonatkozó javaslatai ellenére Knezić tétlen maradt. Amikor dél körül Asbóth segítséget kért tőle, egy zászlóalj, egy osztály huszárt és egy üteget utasított a Farkasdnál történő átkelésre. Mielőtt azonban ezek átkeltek volna, hír érkezett Asbóth visszavonulásáról, így a Vág balpartján maradtak. Az esti órákra a hadtest csapatai Vágvecse, Tornóc és Szimő megszállása mellett visszavonultak Tardoskedsre. Knezić június 16-i esti jelentésében azzal magyarázta tétlenségét, hogy nem állt rendelkezésére elegendő hídanyag egy szelőcei hídveréshez. Ez annyiban igaz, hogy a III. hadtest utászai lettek kirendelve a Farkasdnál építendő hídhoz is. Urbanovszky Károly utászszázados Negyedet alkalmasabbnak tartotta a hídveréshez, így ott is megtették az előkészítő munkálatokat.⁶⁸

A június 14-i utasítás alapján Nagysándornak Szered és Hosszúfalva között kellett lekötnie az ellenséges csapatokat. Feladatát nehezítette, hogy június 15-től a Perin-dandár 2 zászlóalja és 9 lövege szállta meg a sáncokkal megerősített Semptét, amelyet azoknak túleréjű támadással szemben is védeniük kellett. A KHI reagálva Nagysándor június 13-i kérdésére, egyértelműsítette, hogy a Vág balpartjáról ki kell űzni az ellenséges csapatokat Galgóc felé. A Nagysándor által elrendelt június 16-i Sempte elleni támadásban, június 9-től eltérően, hadtestének csak egy része, a Mocsonokon állomásozó Máriássy-hadosztály vett részt. Június 17-i összefoglaló jelentésében nem nevez meg hadosztályokat és dandárokat. A Semptétől keletre lévő magaslatokon keresztül feltehetően a Huszóczy-dandár, míg a Vág és a dombok közötti lapályon a Sulcz-dandár támadott. A küzdelem váltakozó szerencsével zajlott. A Sulcz-dandár magára vonta a védekező ellenfél nagyobb részének figyelmét, mire a Huszóczy-dandár szuronyrohammal benyomult a faluba, s azt csaknem teljesen elfoglalta. Ezt látva, a harcot a túlpártról irányító Wohlgemuth altábornagy erősítéseket rendelt át a szeredi hídon, s ezek visszaszorították a faluba betört zászlóaljakat. A Sulcz-dandár közben elérte a falu délkeleti szélét, s elfoglalta a sáncok egy részét. Ekkor azonban erős rakétatűzet kapott. Nagysándor szerint 19 röppentyűt vetettek be ellene, valamint a Koudelka-gránátoszászlóaljat is. A túlparton álló császári tüzérség folyamatosan lőtte a magyar csapatokat, így Nagysándor kénytelen volt feladni a falut, s visszahúzódni Mocsonokig.

Nagysándor az ellenség erejét a megérkező erősítésekkel 12-16 000 főre becsülte (10 zászlóalj gyalogság, 10 század lovasság, 2 üteg, 19 röppentyű). Nagysándor saját veszteségét néhány halottra és sok sebesülthez tette, bár jelezte, hogy az alakulatok kimutatásait még nem kapta meg. Az ütközetben 4 lövege is odaveszett. Nagysándor attól tartott, hogy a túleróval rendelkező ellenség megtámadja, de remélte, hogy Patát és Sopornyát meg tudja tartani, legrosszabb esetben Mocsonokig és Köpösdig hátrál. Minden bekövetkező esetre sürgős parancsot kért a KHI-től. Jelentése utóiratában megjegyezte, hogy a terepet ismerve, a III. hadtesttel egyesülve vissza tudná vetni az ellenséget a Vág túlsó partjára egészen Galgócig. Hídanyagokról már gondoskodott, hogy csapataival át tudjon kelni a folyón.⁶⁹ A jelentés ezen részei arra utalnak, hogy elbizonytalanodott feladatait tekintve, illetve a június 14-én egyértelműen megfogalmazott utasítást, az ellenségnek a folyó túlsó partjára történő visszavetését kizárólag saját csapataira támaszkodva megoldhatatlannak tartotta.

Június 17-én az ellenség Semptéből valóban tüntetőleg előrenyomult Pata és Sopornya felé. Nagysándor segítséget kért a III. hadtesttől. Knezić Tornócról két zászlóaljat, egy hu-

⁶⁸ Urbanovszky június 17-i jelentése HL 1848-49 33/306., közli: Hajagos: *Knezić*, 168–169.

⁶⁹ Nagysándor 1849. június 13-i jelentése HL 1848-49 32/206., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 306–307. Az ütközetre lásd Hermann: *A 47. honvédszászlóalj*, 165. A veszteségeket Pongrácz István őrnagy 1849. június 19-i jelentésében már 15 halottnak, 86 sebesültnak, 64 eltűntnek adta meg, s a 4 löveg mellett 3 lövegmozdony is az ellenség zsákmánya lett.

szárosztályt és 4 löveget azonnal Mocsonok felé rendelt, Tardoskreddről pedig négy zászlóalj és öt lovasosztályt lett kiindítva Felsőjattóra. A támadást az I. hadtest végül saját csapataival visszaverte, így a III. hadtest csapatai visszavonultak korábbi állásaikba. Az I. hadtest veszteségeire ezen a napon nincsenek adatok.⁷⁰

Június 18-án, még az éjszakai órákban az I. hadtest járőrei Sempte és a túlpárti Vágserdahely közötti csapatmozgásokra lettek figyelmesek. Nagysándor attól tartott, hogy az ellenség erősítéseket kapott, ezért június 19-én erőltetett kémszemlét intézett Sempte felé. Ebben a Dipold (Bobich)-hadosztály, illetve a Máriássy-hadosztályból a Sulcz-dandár, valamint az 1. huszárezred vettek részt. A Huszóczy-dandár a 8. huszárezred négy századával tartalékban maradt Mocsonokon, illetve az utóbbiaknak folyamatosan járőrözniük kellett Vághosszúfalu, Vágújlak és a patai erdő felé. A Dipold (Bobich)-hadosztály Sopornya felől közelítette meg Semptét, a Sulcz-dandár a patai magaslatokon foglalt állást. Az 1. huszárezred a Sopornya és a Pata közötti lapályos területen foglalt állást. A magyarok birtokba vették a Sempte közelében lévő erdőt és szőlőskerteket. Ekkor a Perin-dandár is kibontakoztatta csapatait, s rövid ideig tartó ágyúharc bontakozott ki a két fél között. Miután Nagysándor megállapította, hogy az ellenség éjszaka nem kapott erősítéseket, ezért a kémszemle célját elértnek tekintette, fokozatosan kiindulási helyeikre vonta vissza csapatait. Az ellenség erejét 5-6000 főre becsülte, amely elsőrendű csapatokból áll kevés lovassággal és két üteggel. Úgy ítélte meg, hogy a sáncokkal megerősített Semptét hasonló erejű csapataival csak nagy veszteség után tudná elfoglalni. Saját veszteségét néhány sebesültben adta meg. Pongrácz összefoglaló jelentésében már 10 000-re becsülte az ellenség erejét.⁷¹ Nagysándor az erőltetett kémszemléhez támogató erőként egy dandár kikülönítését kérte a III. hadtesttől. Knezić Tornócról két zászlóaljat és egy fél üteget rendelt Sopornyára, a hadtest többi részét pedig készségségbe helyezte. Miután azonban egy újabb üzenetben Nagysándor közölte, hogy csak kémszemlét hajt végre, a támogató alakulatokat Knezić visszarendelte.⁷²

A III. hadtest kikülönített egységeivel továbbra is szemmel tartotta a Vág vonalát. A Tornócnál álló dandár június 17-én azt jelentette, hogy ellenséges hadoszlopok vonulnak Szeredtől Sellyén át déli irányban. Knezić úgy vélte, hogy Zsigárdnál ellene összpontosulnak a császári erők. Folyamatosan foglalkozniuk kellett az utak járható állapotban tartásával is. A Negyednél megkezdett híd építését a II. hadtest csapatainak visszavonulása, illetve Farkasdnak a császáriak általi megszállása miatt június 17-én leállították, a hídanyagot a balparton helyezték biztonságba.

Knezić a június 16-i kudarc, illetve a beérkező hírek hatására elbizonytalanodott. Ez nagyon kiérződik a június 17-én írott három jelentéséből. A 18 órai jelentésében azt kérdezte, hogy „a nevezett körülmények között újra elfoglaljam-e érsekújvári pozíciómat”. A 19 órakor írott jelentését a következőkkel zárta: „Az ellenség Zsigárdnál is összpontosít, és könnyen megkockáztathatja az átkelést. Ezáltal elvághatná a hadtest visszavonulási vonalát Nyitra felé. Ezért sürgősen miheztartási parancsokat kérek.” A 20 órai jelentésében is megerősítette ezt: „Mind az 1. mind a 2. hadtest folyamatosan támogatást kér; mivel ez a hadtest a Vág-vonal erős megszállása folytán enélkül is nagyon megosztott, ezekre az esetekre kérem a

⁷⁰ Knezić 1849. június 17-i 19 órai és 20 órai jelentései HL 1848-49 33/219. és 33/212., mindkettőt közli: Hajagos: *Knezić*, 170.

⁷¹ Pongrácz őrnagy 1849. június 18-i június 19-re kiadott diszpozíciója HL 1848-49 33/463., Pongrácz őrnagy Nagysándor nevében megfogalmazott június 19-i esti jelentése HL 1848-49 33/446., mindkettőt közli: Fleisz: *Nagysándor*, 308–310.

⁷² Knezić 1849. június 19-i 4 órai átírata Nagysándornak és 14 órai jelentése a KHI-nak HL 1848-49 33/455. és 33/448., mindkettőt közli: Hajagos: *Knezić*, 175–176.

megfelelő mihez tartási parancsot.” A KHI június 18-án éjfél után 2 órakor a Görgeinek írt rövid jelentésben reagált Knezić és Nagysándor aggályaira: „Úgy tűnik, szokássá vált, hogy hadtestparancsnokaink mindig csak túlerőben lévő ellenséget látnak, ami a szóban forgó esetben valójában nem lehetséges.” Ezt Knezić 19 órai jelentésének hátoldalára jegyezte fel.⁷³

Knezić határozatlanságáról a KHI információkat kaphatott a III. hadtesthez beosztott Bresslern Ernő tábornoki százados június 18-i leveléből is. „Mi itt 'szorosan a diszpozícióhoz tartjuk magunkat!' és teljesítjük is a feladatunkat – hogy éppen meg legyen téve...” A továbbiakban kifejtette, hogy a diszpozíció merev betartása következtében tétlenül szemlélték június 16-án a II. hadtest küzdelmét, majd így folytatta: „...most a hadsereg egy valódi gép a szó szoros értelmében: mozdul ugyan, de haszna éppen annyi, hogy mutassa, hogy mozog. [...] A félelem megzsibbasztja a kedélyt, ahol önállóság nincsen, s egy kitűzött ösvénynek szisztematikus meglépdelése nem engedi a gondolatot tetté alakulni, mely villám módjára születik és úgy működik.” Bresslern Görgei mielőbbi megérkezésében látta a megoldást, akit a hadsereg lelkeként emlegetett.⁷⁴

Görgei Bresslern levelének születésekor már útban volt a hadsereghez. Bayer ezredessel tanácskozva a támadás megismétlését határozta el, aminek dátumát június 20-ra tűzték ki. Görgei az újabb támadásnál személyesen is jelen akart lenni a II. hadtestnél. A támadásra vonatkozó utasításokat a KHI június 18-án adta ki. Érvényesek maradtak a korábban június 16-ra kiadott utasítások, de a III. hadtestre vonatkozóan kiemelte a KHI, „hogy az ellenség szeme láttára verjen hidat a Vágon. Ha ez sikerül, a III. hadtest a II. hadtest támogatására azonnal keljen át a folyón.” Egy dandárával továbbra is Tornócon kellett a hídverés látszatával nyugtalanítania a Sellyén álló ellenséget.⁷⁵ A parancs rendelkezett a negyedi híd teljes erőből történő folytatásáról is, aminek június 19-én reggelre készen kellett lennie. Ennek további építését Knezić már június 18-án újból elrendelte, mivel a Farkasdon magát elsáncoló Rakovszky-különítményt a II. hadtestből újabb csapatokkal erősítették meg. Egyúttal jelentette a szelőcei út kijavítását, a Tótmegyerre Farkasd felé vezető út járhatóvá tétele pedig június 20-ra fejeződik be.⁷⁶

A magyar támadásra akkor kerül sor, amikor Haynau június 19-én megkezdte csapatai átcsoportosítását a Duna jobb oldalára, de éppen ennek leplezésére szükségesnek tartotta a Vág menti magyar ellentámadás erőteljes visszaverését s az aktív védelmet. Ezért maradtak állásban a Vág mentén a cs. kir. II. és IV. hadtest csapatai, s ezért létesített újból hídfőt Semp-ténél. Június 18-án a Pott- és a Theissing-dandár csapatai erőltetett kémszemlére lettek utasítva Alsószelínél. Knezić ezt a csoportosítást észlelte s tartotta állására veszélyesnek. Június 20-án Wohlgemuth altábornagy, a IV. (tartalék) hadtest parancsnoka akart ugyanezzel a két dandárral Negyed és Királyrév felé erőszakos kémszemlélt tenni, amikor bekövetkezett a magyar csapatok újabb támadása.

Asbóth ezredes ismét kiválóan teljesítette feladatát. Június 16-tól eltérően egész hadtestével tört előre, s a vele szemben álló császári csapatokra vereséget mérve, Zsigárdot birtokba véve visszaszorította azokat Peredre és Királyrévre. Az itt fellángoló ütközetben némileg ugyan megínogtak a II. hadtest alakulatai, de a megérkező Görgei és Asbóth rendbe szedte

⁷³ Knezić 1849. június 17-i jelentései megfogalmazott aggodalmakra lásd: Hajagos: *Knezić*, 80–81., 169–170.

⁷⁴ Bresslern 1849. június 18-i levele Bayer ezredeshez MNL OL Görgey-lt. b/44 fasc., közli: Hajagos: *Knezić*, 171–172.

⁷⁵ A KHI 1849. június 18-i diszpozíciója június 20-ra HL 1848-49 33/346., közli: Hajagos: *Knezić*, 173–174.

⁷⁶ Knezić 1849. június 18-i jelentése HL 1848-49 33/353., közli: Hajagos: *Knezić*, 172–173.

őket, s végül Királyrév és Pered is a magyarok birtokába került. A kibontakozott ütközetben a II. hadtest azonban ismét magára maradt, nem kapott segítséget a III. hadtesttől. Knezić csak Görgei határozott utasítására kelt át a Vágon Negyednél, s csak az ütközet befejezése után jelentek meg csapatai a csatatéren. A balparton csak a Sellye irányában tüntető Podoski-dandár maradt.⁷⁷ A csatanap eredményével elégedetlen Görgei az este folyamán leváltotta a két hadtestparancsnokot. Knezić Károly helyére Leiningen-Westerburg Károly ezredest, a hadtest egyik hadosztályparancsnokát nevezte ki; a túlzottan is magabiztos Asbóthot, aki időnként fővezére intézkedéseit is felülbírálta, Kászonyi József ezredessel, a III. hadtest lovassági parancsnokával váltotta fel.⁷⁸

Görgei szándéka az volt, hogy 21-én a III. hadtesttel Sellyén át Galánta felé nyomul előre, s ezalatt a II. hadtest Alsószelei és Deáki között fedezi az oldalát. Azonban még június 20-án értesült arról, hogy másnap a cs. kir. csapatok és a térségbe rendelt orosz Panyutyin-hadosztály támadása várható. Ezért Klapkát arra utasította, hogy a Csallóközben mindenáron biztosítsa a pusztá-aszódi átkelőt, Nagysándort pedig arra, hogy erőszakolja ki az átkelést Szerednél. A II. és III. hadtest feladata az ellenséges támadás bevárása és visszaverése lett. Nagysándor időben történő megjelenése komoly győzelmet eredményezhetett volna.⁷⁹

Szered térségében azonban teljesen másként alakultak az események. Nagysándort addigi túlzottan óvatos hadvezetése miatt feltehetően bírálatok érték a hadtest tisztikara részéről. Ezért június 20-án külön napiparancsban értelmezte a KHI támadási diszpozícióját. Ennek az volt a lényege, hogy a hadtestnek egyrészt úgy kell demonstrálnia a Szeredet és Semp-tét megszálló császári csapatok ellen, hogy azok ne tudjanak onnan támogatást küldeni a II. és III. hadtest ellen, másrészt az is cél, hogy az ellenfél ne tudjon támadólag fellépni az I. hadtest ellen.⁸⁰ Nagysándor június 20-án különítményeket rendelt ki Vághosszúfalva, Báb, Pusztá- és Nemeskürt felé. Az utóbbiak Galgóc felé Udvardig cirkálva nem ütköztek ellenségbe. Vághosszúfalvánál és Sopornyanál átkelési előkészületeket színlelt Nagysándor, főerőivel pedig Sempte ellen vonult. Az ellenség látható erejét mintegy 3000 főre becsülte, de attól tartott, hogy annak egy része fedett állásban található. Ezért megelégedett a szokásos óvatos demonstrációval, s délután 17 óra körül egyetlen sebesültet veszítve visszavonult korábbi állásába. Kísérletet sem tett arra, hogy az ellenséget visszaűzze a Vág túlsó partjára. Wohlgemuth altábornagy ezek után elrendelte Perin vezérőrnagynak a semptei állások feladását és a szeredi híd elbontását. A dandár nagyobb része déli irányba indult a magyarok által visszavetett császári csapatok támogatására. Sempte feladásáról Nagysándor június 20-i 23 órai jelentésének utóiratában tett említést június 21-én délelőtt 11 órakor.

Sempte kiürítésének hírért Nagysándor Máriássy János ezredestől vette. Nagysándor az ellenség visszavonulását az általa tett átkelési kísérleteknek tulajdonította. Azt azonban nem tudta megállapítani, hogy a Vágszerdahelyen állomásozó erők milyen erősek. Úgy vélte, hogy ha nem erősek, az azért fordulhat elő, mert ereje nagyobb részét az előre nyomuló III. hadtest ellen vezényelte. Ebben az esetben erőltetni kívánta a Vágon történő hídépítést, s remélte, hogy másnap reggelig megkapja a további utasításokat, mivel a jelentés írásakor nem tudta,

⁷⁷ Hermann: *Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái*, 281.; Kemény: „Tüntetés” a fővezér ellen? 49–55.; Hajagos: *Knezić*, 82. Kemény szerint a III. hadtest zöme 15 óra körül jelent meg, s 17 óra körül a Podoski-dandár is beérkezett.

⁷⁸ Görgei személyi változásokra vonatkozó 1849. június 20-i napiparancsa MNL OL Görgy-lt. b/4 fasc., közli: Hajagos: *Knezić*, 178–180.

⁷⁹ Hermann: *Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái*, 282.

⁸⁰ Nagysándor 1849. június 20-i napiparancsa HL 1848-49 33/507., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 310–311.

hogy hadtestének feladata-e a további előre nyomulás.⁸¹ Nem tudni, hogy Görgeinek az átkelésre felszólító utasítását megkapta-e, a KHI június 21-én erre felszólító utasítása mindenestre ezt feltételezte. Azt sem tudni, mennyire volt határozott a Görgei által Nagysándornak küldött parancs. Nagysándor június 23-i jelentésében nem tesz említést semmiféle, Görgeitől vett parancsról, csak arról, hogy a hídverés és az átkelés csak a II. és III. hadtest sikere után lett neki előírva. Csapatai mindenestre megszállták Semptét, s hídverési és átkelési előkészületeket tettek, amit Szeredről és Vágszerdahelyről röppentyűk erős tüzevel akadályoztak a császáriak. Végül 2 halott és 7 sebesült veszteség mellett Nagysándor félbeszakította a demonstrációt és a hídverési kísérletet.⁸²

Miután Görgei Nagysándorra alapozott elképzelései nem valósultak meg, a túlerőben lévő császári és orosz csapatok heves küzdelem után Pered és Királyrév, majd Zsigárd feladására kényszerítették a II. és III. hadtestet. Ezek után a III. hadtest Negyednél, a II. hadtest Pusztá-Aszódnál vonult vissza. Az utóbbit a Klapka által személyesen vezényelt megerősített Kosztolányi-hadosztálynak sikerült megvédeni a cs. kir. II. hadtest csapataival szemben. Az immár Kászonyi által vezetett, súlyos veszteségeket szenvedett II. hadtest Gútán át folytatta visszavonulását a Vág mögé.⁸³ A csatanap kedvezőtlen alakulásáról Nagysándor június 21-én az éjszakai órákban a III. hadtesttől kapott tudósítást. Ezek után a hadtest hadosztályai Mocsonokra és Köpösdre húzódtak vissza, Sopornyán, Semptén és Patán csak kisebb különítményeket hagytak.

A következő napokban az I., a II. és a III. hadtestek a Vág-vonalát igyekeztek biztosítani, igyekeztek megakadályozni a császári csapatok esetleges átkelését. Haynau azonban csapatainak a Duna jobb partjára való átcsoportosítását folytatta, hogy támadást indítson Győr és a Rába-vonal birtokba vételére. Ezt a szándékát a magyar hadvezetés későn ismerte fel, ami a jobbparti magyar erők megerősítése érdekében szükségessé tette a Vág mentén álló magyar erők átcsoportosítását. Ez a Vág keleti partjának feladását jelentette.

Az I. és III. hadtestek kudarcának okai

A hadműveletek áttekintése után az I. és II. hadtestek kudarcát előidéző okokra kell rámutatnunk. Előjáróban hangsúlyoznunk kell, hogy az érintett hadtestek katonái tisztjeik többségével együtt tisztességesen helytálltak a hadműveletek során,⁸⁴ ennek ellenére működésük negatív eredménnyel járt.

Kudarcuk egyik fő oka magában a haditervben kereshető. Készítői nem voltak tisztában a Vág alsó szakaszának tényleges természeti viszonyaival. Nem vették figyelembe, hogy a vízenyős, mocsaras területeken csak emberekkel és szekerekkel is alig járható töltésutakon lehetett közlekedni. Ezeket ki kellett javítani, szélesíteni, hogy a különböző alakulatok, például a tüzéség használni tudja őket. Hasonló viszonyok jellemezték a Csallóközt, valamint a Kis-Duna és a Vág közötti területet is, ahol meg kellett indítani a támadást. Ez részben visszavezethető a megfelelő térképek hiányára, de ezt kiküszöbölhette volna az előzetes helyszíni terepszemle. A magyarok nem rendelkeztek megfelelő hídkészlettel sem a nagyobb folyók

⁸¹ Nagysándor 1849. június 20-21-i jelentése HL 1848-49 33/537., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 312–333.

⁸² Nagysándor 1849. június 23-i déli jelentése HL 1848-49 34/245., közli: Fleisz: *Nagysándor*, 316–317.

⁸³ Hermann: *Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái*, 282.

⁸⁴ Mindössze Nagysándor 1849. január 20-i, a hadtest feladatait magyarázó napiparancsában történt utalás arra, hogy a tartalékok képzését többen a küzdelem tétlen szemléléseként értelmezték.

(Vág, Kis-Duna) leküzdéséhez. A kisebb vízfolyások áthidalása is sok időt és anyagot igényelt. Mindez jelentősen lassította a magyar csapatok mozgását.

A haditerv másik problémája az volt, hogy a támadás kezdeti szakaszában minden teher a II. hadtestre nehezedett. A Vág és a Kis-Duna közötti hídfő északi peremének a biztosításáig az a III. hadtestnek csak passzív szerepet szánt. A június 16-i első támadásnál ez nagyjából még érthető is, de június 20-án a hadtest korábbi átkeléséhez rendelkezésre állt a Negyednél készített híd. Így már Pered elfoglalása előtt csatlakozhatott volna a III. hadtest a II. hadtesthez. Az I. hadtest feladata elég körülményesen lett megfogalmazva. A június 16-ra kiadott diszpozícióban a hadtestek feladatainak a megszabásakor csak a szemben álló ellenséges alakulatok lekötése lett számára kijelölve, s csak utóiratban fogalmazták meg, hogy a Perin-dandár csapatait a Vág balpartjának az elhagyására kell kényszerítenie. Ezt a hadtest a június 9-i előre nyomuláskor egyszer már megtette, de hadosztályainak Mocsonokra és Ürményre való visszavonásával nem tudta megakadályozni a Perin-dandár újbóli átkelését a balpartra. Ha június 9-ét követően közelebb rendelik a Vághoz, talán könnyebben tudta volna teljesíteni feladatát.

A kudarc visszavezethető a hadtestparancsnokok, Knezić Károly és Nagysándor József határozatlanságára, önállótlanlására. Ragaszkodtak a kiadott diszpozíciók betű szerinti végrehajtásához, helyesebben ahhoz, ahogy az utasításokat értelmezték. Knezić például június 16-án beosztottjai unszolására sem próbálkozott meg a Vágon történő átkeléssel, hogy támogassa a II. hadtestet. Nagysándor június 16-át követően csak óvatos demonstrációkkal igyekezett lekötni a Szered térségében álló Perin-dandárt, aminek erejét jócskán túlbecsülte. Június 21-én a semptei sáncok ellenség általi kiürítése után is csak lanya hídverési és átkelési kísérletet folytatott, noha az ellenséges csapatok zöme elvonult Szeredről. Ez jórészt visszavezethető arra, hogy a hadtestparancsnokok előzetesen nem lettek beavatva a tervezett hadműveletekbe.

A KHI Esztergomban, majd Tatán túlságosan távol helyezkedett el a hadszíntértől ahhoz, hogy a kialakult helyzetben intézkedéseivel a szükséges lépések megtételére készítse a hadtestparancsnokokat. Többet tehetett ezen a téren a helyszínen tartózkodó fővezér. Görgői azonban csak június 20-án a Peredért folytatott küzdelemnél jelent meg a II. hadtestnél. E napi késlekedésének oka a Klapkával folytatott tárgyalás, akit újból meg kellett győznie a hadműveletek célszerűségéről, s rávenni azok határozott támogatására. Mindent azonban ő sem tudott elérni. Határozott utasítására Knezić a III. hadtesttel átkelt a Vágon, ugyanezt azonban június 21-én nem tette meg Nagysándor. Talán mégsem volt kellően határozott a Görgői által hozzáküldött utasítás.

A nehéz terepen a bonyolult hadművelleti terv végrehajtása így elsősorban a hadtestek parancsnokain múlt, akik közül Knezić Károly és Nagysándor József nem tudott megfelelni a feladatának. Ez igaz a június 21-én Asbóthot felváltó Kászonyi József ezredesre is. A magyar támadás elhárítására ugyanakkor a császári hadvezetés megtette a megfelelő lépéseket, jelentős erőket tudott a helyszínre vezényelni a szorongatott helyzetbe került Pott-dandár támogatására. Mindez június 21-én a magyarok vereségét okozta.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

Hadtörténelmi Levéltár. Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc katonai iratai (HL 1848-49)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

P 295 A Görgey-család levéltára (MNL OL Görgey-lt.)

H 2 Az Országos Honvédelmi Bizottmány iratai (MNL OL OHB)

Nyomtatott források

F. Kiss Erzsébet: *Az 1848-1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek*. Magyar Országos Levéltár Kiadványai. 2. Forráskiadványok (15). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989.

Görgey Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. I-II*. Sajtó alá rendezte: Katona Tamás. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1988.

Görgey István: *1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika*. 1-3. kötet. Budapest: Franklin Társulat, 1885-1888.

Hermann Róbert: *Kossuth és Görgei között – Ludvig János kormánybiztosi jelentései 1849-ből*. Századok, 140. évfolyam (2006) 3. sz. 671-750.

Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése, 1848-1849. Összeállította, szerkesztette és az előszót írta: Hermann Róbert. Budapest: Osiris Kiadó, 2001.

Kossuth Lajos Összes Munkái (KLÖM) 15. kötet. *Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai*. Sajtó alá rendezte: Barta István. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955.

Makray Aladár: *Kossuth Lajos levelei Bem altábornagyhoz 1849. évi márc. – jú.-ig*. Pest: Heckenast Gusztáv, 1870.

Mészáros Károly: *Kossuth levelezése a magyar szabadságharc karvezéreivel 1848-1849-ben*. Ungvár: Jäger Károly betűivel, 1862.

„Saját kezébe, ott ahol...” Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. Szerk. Farkas Gyöngyi. Az iratokat válogatta, a német nyelvű iratokat fordította Böhm Jakab. A bevezető tanulmányt írta Csikány Tamás. Budapest: PETIT REAL Könyvkiadó, 1998.

Von der Revolution zur Reaktion. Quellen zur Militärgeschichte der ungarischen Revolution 1848-49. Bearbeitet von Róbert Hermann, Thomas Kletečka, Elisabeth Moser und Ferenc Lenkefi. Herausgegeben von Christopf Teppelberg und Jolán Szíjj mit Unterstützung der Aktion Österreich-Ungarn. Budapest-Wien: Argumentum, 2005.

Budavár bevételének emlékezete 1849. Sajtó alá rendezte: Hermann Róbert, Pelyach István és Tirts Tamás. Szerk.: Katona Tamás. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1989.

Szakirodalom

Fleisz János: *Nagysándor József tábornok, „a magyar függetlenségi gondolat egyik legkövetkezetesebb híve”*. Budapest: Line Design, 2022.

Hajagos József: *Gyöngyös helyzete és szerepe a szabadságharcban 1849 tavaszán*. In: Horváth László (szerk.): *Mátrai Tanulmányok*. Gyöngyös: Mátra Múzeum, 2003. 81-110.

Hajagos József: *Knezić Károly tábornok, a szabadságharc horvát vértanúja*. Budapest: Line Design, 2023.

Hermann Róbert: *A 47. honvédszázalaj története*. In: Molnár András (szerk.): *A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849*. Zalai Gyűjtemény, 33. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár, 1992. 115-194.

Hermann Róbert: *Az iházi ütközet emlékkönyve 1849-1999*. Pápa: Jókai Mór Városi Könyvtár, 1999.

Hermann Róbert: *Az 1848-1849-es szabadságharc nagy csatái*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2004.

Hermann Róbert: *Kossuth hadserege, Kossuth fővezérei*. Budapest: Argumentum, 2007.

Jankó Annamária: *Tóth Ágoston, a térképész*. In: dr. Hermann Róbert – Tóth László (szerk.): *Tóth Ágoston honvéd ezredes, a katona és a térképész 1812-1889*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2015. 20-42.

Kedves Gyula: *A gödöllői hadművelet terve*. In: Horváth László (szerk.): *A tavaszi hadjárat*. Hatvany Lajos Múzeumfüzetek 13. Hatvan: Hatvany Lajos Múzeum, 1996. 33–48.

Kedves Gyula: *A tavaszi hadjárat*. In: Kedves Gyula – Zachar József – Zachar Péter Krisztián: 1848/49-ről 150 év távlatából. Siklósi Füzetek. Siklós, 1999. 61–78.

Kemény Krisztián: „Tüntetés” a fővezér ellen? *Aetas*, 33. évfolyam (2018) 3. sz. 37–68.